

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за получаване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, правни и икономически науки, професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (земеделие)“

Тема и автор на дисертационния труд: „Поземлените отношения и влиянието на институционалната среда върху българското селско стопанство“, автор на дисертационния труд – Михаела Михайлова Михайлова.

Член на научното жури: проф. д-р Дарина Русчева Тодорова, Институт за икономически изследвания при Българска академия на науките, научна специалност: „Народно стопанство (вкл. регионална икономика и история на народното стопанство) – първа и втора хабилитация и научна специалност „Икономика и управление (по отрасли)“ – научна степен „кандидат на икономическите науки“, заповед за назначаване на НЖ - № РД 05-28/15.02.2022 г. на Председателя на ССА, проф. д-р инж. Мартин Банов.

I. Актуалност на проблема - Избраната тема на дисертационния труд най-общо може да се характеризира като много важна за развитието на селското стопанство и за селскостопанската наука, недостатъчно изследвана, трудна за разработване и с безспорна актуалност. Във Въведението на дисертационния труд много добре са дадени аргументи в подкрепа на това твърдение: „изследването на поземлените отношения е част от процеса на изучаване на характера и състоянието на икономическите отношения при промените в стопанската среда, в която се развива селското стопанство“; промените, които настъпват в развитието на селското стопанство и на институционалната среда в България след влизането ѝ в ЕС налагат необходимостта от тяхното изследване; възниква потребност от търсене на нови подходи за изучаване на тези промени, които съответстват на интердисциплинарния им характер. Правилно се дефинират и някои ограничителни условия на изследването в дисертационния труд (период на анализа 1990-2018 г., с обособени два подпериода 1990-2007 г. и след това до 2018 г., използвани източници на информация и др.). Правилно са открити: *обекта* на изследването: влиянието на промяната в институционалната среда върху поземлените отношения в България, значението на зрелостта им за ролята на селското стопанство в икономиката на България

и *предмета* на изследването: симбиозата/системната връзка между състоянието на поземлените отношения и селското стопанство в различни исторически периоди и влиянието на различната институционална среда.

II. Цел, задачи и методи на изследване (хипотези на дисертационния труд) – *целта* на дисертационния труд е „да се разкрият съществуващите проблеми и направи анализ, с оглед очертаване на насоки за промяна, усъвършенстване и подобряване прилагането на общностната политика в областта на поземлените отношения в българското селско стопанство“. Тя е ясно формулирана и отговаря на основната идея на изследването. Формулираните *задачи* за нейното реализиране са свързани с: извеждане на ролята на земята при развитието и усъвършенстването на икономическите теории на основата на критичен литературен преглед; изследване на институционалната среда и промените, които тя поражда в поземлените отношения при прехода към пазарно стопанство; анализ и оценка на поземлените отношения (земеползване и земевладение) през периода 1990-2018 г.; оценка на влиянието на поземлените отношения върху икономическата значимост на селското стопанство (създаване на стойност, на добавена стойност и подобряване на социално-икономическото състояние на селското стопанство); извеждане на насоки на развитие на поземлените отношения през новия програмен период на ОСП на ЕС – 2021-2027 година. *Тезата* на дисертационния труд е, че “Проблемите, свързани с поземлените отношения са основополагащи за състоянието на селското стопанство и мястото на отрасъла в икономиката на страната като цяло.“ Във Въведението на дисертационния труд са представени още и четири хипотези на изследването, които се отнасят до: а) преходът към пазарно стопанство, без икономически анализ и подходяща законодателна рамка, при прилагане на чисто политически решения, води до раздробяване на поземлената собственост; б) нормалното функциониране на двата сегмента на поземлените отношения (земеползването и земевладението) се затруднява от хаотично протичащите реституционни процеси, динамично променящата се институционална среда и обременената бюрократична среда; в) институционалната норма на ОСП е важен фактор за съзряване на поземлените отношения, активизиране на пазара и усъвършенстване на земеползването и земевладението и г) динамичните промени в поземлените отношения влияят активно върху стопанската среда, в която се развива селското стопанство в България. Методическият инструментариум е подробно представен в т. 2 на Глава първа: Теоретико-методологическа рамка за изучаване на поземлените отношения.

III. Нагледно представяне и интерпретация на получените резултати.

Използвана литература - Представеният за обсъждане дисертационен труд е в обем от 233 страници. Избраната структура на дисертационния труд е класическа и включва въведение, три глави, обобщение, използвани съкращения, съдържание на фигурите, съдържание на графиките, съдържание на таблиците, използвана литература. Тя е стегната и логически обвързана със заглавието и с поставената цел на изследване. В първа глава - *Теоретико-методологическа рамка на изучаване на поземлените отношения* – много добре са обособени двете части, свързани със: земята и поземлените отношения и с методологията. В първата част дисертантката прави обстоен и задълбочен преглед на различни постановки в теориите на отделни икономически школи и на становища на различни автори. Висока оценка заслужава направеното по отношение на задълбочено проучване и систематизиране на знания по проблема. Това безспорно е послужило като много добра теоретична основа на изследването в дисертационния труд. Във втората част – е показан оригинален подход за изследване, свързан с използването на PASTLE анализа, избора на четири нива на социално-икономически анализ, с използване на модела на капитализация на примера на Унгария и CAPRI модела за моделиране на политики.

Втора глава е посветена на *Анализ на поземлените отношения*. В нея последователно са анализирани и оценени: прилагането на PASTLE анализа при изследване на състоянието на българското земеделие, развитието на поземлените отношения в процеса на трансформацията и поземлените отношения в общото европейско икономическо пространство. Това е емпирическата част на изследването, в която много добре са обработени, систематизирани, нагледно представени и оценени използваните за целта на изследването емпирични данни.

В трета глава са представени *Насоки за развитие на поземлените отношения*. Тази част съдържа конструктивни и аргументирани предложения, основани на проведеното проучване. Те правилно са обособени в няколко точки: тенденции в прилагането на Общата селскостопанска политика на ЕС през периода 2021-2027 г.; влияние на СЕП върху капитализацията на земята; влияние на Общата селскостопанска политика на ЕС след 2020 г. върху регионалното развитие и селскостопанската конюнктура в България при липсата на Първи стълб.

Стилът и езикът в изложението на дисертационния труд са ясни и точни. Правилно в края на отделните глави са представени обобщения от извършеното в тях. Изследването е разработено на основата на богат литературен материал, което се вижда от представената използвана литература. Тя включва 242 заглавия, на кирилица и на

латиница, които обхващат различни източници: автори, документи на различни организации и др.

IV. Приноси на дисертационния труд (оценяват се поотделно научно-фундаменталните и научно-приложните приноси)

А) научно-фундаментални приноси:

1. Обогатяват се и се надграждат познанията в областта на изучаването на използването на поземления ресурс, както за развитието на икономическата теория, така и за еволюцията и усъвършенстването на икономическите школи (в исторически и в съвременен план).

Б) Научно-приложни приноси:

2. Оценява се комплексното влияние на факторите, които динамизират институционалната среда в българското селско стопанство.

3. Успешно се използва PESTEL (за първи път) при анализа на селското стопанство и изучаването на поземлените отношения в България.

4. Използва се модела на Четите нива на социален анализ при изследване на връзката между развитието на поземлените отношения и отражението им върху промените от социално-икономически характер в селското стопанство.

5. Откриват се дисбаланси в българското селско стопанство при прилагане на иновативния CAPRI модел на ЕС.

V. Публикационна активност и оценка на качеството на научните публикации

Докторантката М. Михайлова е представила две публикации от 2020 г. и от 2021 г., едната е самостоятелна, а другата – в съавторство. И двете публикации са в реномирани издания.

Обобщението, което може да се направи от изложеното дотук е следното: дисертационния труд е посветен на важен и актуален проблем, разработен е на високо научно равнище, показва, че докторантката много добре е запозната с написаното от различни автори по темата, умее да обработва и систематизира емпиричния материал, да прилага подходящи методи с различно познавателно значение, да обобщава и предлага конструктивни решения. С една дума, направеното отговаря на изискванията за успешно разработен дисертационен труд.

VI. Критични бележки, въпроси и препоръки към кандидата

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на приложените, от докторантката, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ССА, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Въз основа на гореизложеното предлагам да се присъди на Михаела Михайлова Михайлова научната степен “доктор” в област на висше образование 3. Социални, правни и икономически науки, професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност „Икономика и управление (земеделие)“.

Заличено на основание ЗЗЛД

Дата: 08.03.2022 г.

ИЗГОТВИЛ СТАНОВИЩЕТО:

/проф. д-р Дарина Русчева Годерова/

SCIENTIFIC STATEMENT

on a dissertation for obtaining an educational and scientific degree "Doctor" in the field of higher education 3. Social, legal and economic sciences, professional field 3.8. Economics, scientific specialty "Economics and Management (Agriculture)"

Topic and author of the dissertation: "Land relations and the influence of the institutional environment on Bulgarian agriculture", author of the dissertation - Mihaela Mihailova Mihailova.

Member of the Scientific Jury: Prof. Dr. Darina Ruscheva Todorova, Institute for Economic Research at the Bulgarian Academy of Sciences, specialty: "National Economy (including regional economics and history of national economy) - first and second habilitation and scientific specialty" Economics and Management (by branches) "scientific degree" Candidate of Economic Sciences", order for appointment of NJ - Д RD 05-28 / 15.02.2022 of the Chairman of the AA, Prof. DSc. Eng. Martin Banov.

I. Actuality of the problem

The chosen topic of the dissertation can generally be characterized as very important for the development of agriculture and agricultural science, insufficiently researched, difficult to develop and with indisputable relevance. The Introduction to the dissertation provides very good arguments in support of this statement: "the study of land relations is part of the process of studying the nature and state of economic relations in changes in the economic environment in which agriculture develops"; the changes that occur in the development of agriculture and the institutional environment in Bulgaria after its accession to the EU impose the need for their study; there is a need to look for new approaches to study these changes, which correspond to their interdisciplinary nature. Some restrictive conditions of the research in the dissertation are correctly defined (analysis period 1990-2018, with two separate subperiods 1990-2007 and then until 2018, used sources of information, etc.). The object of the research is correctly highlighted: the impact of the change in the institutional environment on land relations in Bulgaria, the importance of their maturity for the role of agriculture in the Bulgarian economy and the subject of the study: the symbiosis / systemic relationship between land relations and agriculture in different historical periods and the influence of different institutional environment.

II. Aim, tasks and methods of research (hypotheses of the dissertation)

The aim of the dissertation is "to reveal existing problems and make an analysis in order to outline guidelines for changing and improving the implementation of Community policy in the field of land relations in Bulgarian agriculture". It is clearly formulated and corresponds to the main idea of the study. The formulated tasks for its realization are related to: deriving the role of the land in the development and improvement of economic theories on the basis of a critical literary review; study of the institutional environment and the changes it causes in land relations

during the transition to a market economy; analysis and assessment of land relations (land use and land tenure) in the period 1990-2018; assessment of the impact of land relations on the economic importance of agriculture (creation of value, added value and improvement of the socio-economic condition of agriculture); outlining guidelines for the development of land relations during the new programming period of the EU CAP - 2021-2027. The thesis of the dissertation is that "Problems related to land relations are fundamental to the state of agriculture and the place of sector in the economy as a whole." The Introduction to the dissertation also presents four hypotheses of the study, which relate to: a) the transition to a market economy, without economic analysis and appropriate legislative framework, in the implementation of purely political decisions, leads to fragmentation of land ownership; (b) the normal functioning of the two segments of land relations (land use and land tenure) is hampered by chaotic restitution processes, a dynamically changing institutional environment and a burdened bureaucratic environment; c) the institutional norm of the CAP is an important factor for maturing land relations, activating the market and improving land use and land tenure, and d) dynamic changes in land relations actively affect the economic environment in which agriculture develops in Bulgaria. The methodological tools are presented in detail in item 2 of Chapter One: Theoretical and methodological framework for the study of land relations.

III. Visual presentation and interpretation of the obtained results. References

The dissertation presented for discussion is 233 pages long. The chosen structure of the dissertation is classical and includes an introduction, three chapters, a summary, abbreviations used, content of the figures, content of the graphs, content of the tables, used literature. It is concise and logically related to the title and the purpose of the study. In the first chapter - Theoretical and methodological framework for the study of land relations - the two parts related to: land and land relations and methodology are very well distinguished. In the first part, the dissertation makes a thorough and in-depth review of various statements in the theories of individual schools of economics and the opinions of various authors. The work done in terms of in-depth research and systematization of knowledge on the problem deserves high praise. This has undoubtedly served as a very good theoretical basis for research in the dissertation. The second part shows an original research approach related to the use of PASTLE analysis, the choice of four levels of socio-economic analysis, using the capitalization model of the example of Hungary and the CAPRI model of policy modeling.

The second chapter is devoted to the Analysis of Land Relations. It consistently analyzes and evaluates: the application of PASTLE analysis in the study of the state of Bulgarian agriculture, the development of land relations in the process of transformation and land relations in the common European economic space. This is the empirical part of the research, in which the empirical data used for the purpose of the research are very well processed, systematized, visually presented and evaluated.

The third chapter presents Guidelines for the development of land relations. This part contains constructive and reasoned proposals based on the study. They are rightly divided into several points: trends in the implementation of the EU's Common Agricultural Policy in the period 2021-2027; impact of SSP on land capitalization; the impact of the EU's Common Agricultural

Policy after 2020 on regional development and the agricultural situation in Bulgaria in the absence of the First Pillar.

The style and language in the presentation of the dissertation are clear and precise. At the end of the separate chapters, summaries of what was done in them are presented correctly. The research is developed on the basis of rich literature, which can be seen from the presented literature. It includes 242 titles, in Cyrillic and Latin, which cover different sources: authors, documents of various organizations and others.

IV. Contributions of the dissertation work (scientific-fundamental and scientific-applied contributions are evaluated separately)

A) scientific and fundamental contributions:

1. The knowledge in the field of studying the use of land resources is enriched and upgraded, both for the development of economic theory and for the evolution and improvement of economic schools (historically and modernly).

B) Scientific and applied contributions:

2. The complex influence of the factors that dynamize the institutional environment in the Bulgarian agriculture is assessed.
3. PESTEL is successfully used (for the first time) in the analysis of agriculture and the study of land relations in Bulgaria.
4. The model of the Four Levels of Social Analysis is used in the study of the relationship between the development of land relations and their influence on changes of socio-economic nature in agriculture.
5. Imbalances are found in Bulgarian agriculture in the application of the innovative EU CAPRI model.

V. Publication activity and evaluation of the quality of scientific publications

The PhD student M. Mihailova has presented two publications, one is selfwritten and the other - in co-authorship (2020 and 2021). Both publications are in renowned journals.

The summary that can be made from the above is the following: the dissertation is devoted to an important and current issue, developed at a high scientific level, shows that the PhD student is very familiar with the writings of various authors on the topic, can process and systematizes the empirical material, to apply appropriate methods of different cognitive significance, to summarize and propose constructive solutions. In short, what has been done meets the requirements for a successfully developed dissertation.

VI. Critical remarks, questions and recommendations to the candidate

CONCLUSION:

Based on the different research methods applied by the PhD student, the correctly performed experiments, the summaries and conclusions made, I believe that the presented dissertation meets the requirements of ZRASRB and the Regulations on the terms and conditions for obtaining scientific degrees and holding academic positions in AA, which gives me reason to evaluate it POSITIVE.

Based on the above, I propose to confer on Mihaela Mihailova Mihailova the scientific degree "Doctor" in the field of higher education 3. Social, legal and economic sciences, professional field 3.8. Economics, scientific specialty "Economics and Management (Agriculture)".

8 March 2022

Заличено на основание ЗЗЛД

prof. Dr. Darina Ruscheva Todorova